

ΑΛΒΑΝΙΑ-ΕΛΛΑΔΑ: Η ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΜΙΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΡΟΜΗΣ

Λυμπεράκη Α., Γεωργιάδης Θ.

Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Οικονομικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης

Περίληψη

Η μετανάστευση από την Αλβανία αποτελεί ένα μαζικό φαινόμενο (σχεδόν το ένα πέμπτο του Αλβανικού πληθυσμού ζει στο εξωτερικό). Η Ελλάδα αποτελεί σημαντικό πόλο έλξης των μεταναστευτικών ροών. Παράλληλα, τουλάχιστον οι μισοί από τους μετανάστες που φιλοξενούνται στην Ελλάδα προέρχονται από την Αλβανία. Έχει λοιπόν αναπτυχθεί ένας ισχυρός «μεταναστευτικός δεσμός» ανάμεσα στις δύο γειτονικές χώρες. Στο άρθρο αυτό υποστηρίζουμε πως η εξέταση της εικόνας αποκλειστικά από τη μια (όποια κι αν είναι αυτή) πλευρά αδυνατεί να αναδείξει τόσο τις δυναμικές αλληλεπιδράσεις όσο και το πραγματικό ειδικό βάρος των επιμέρους πτυχών. Γι' αυτό επιχειρούμε την εξέταση της μεταναστευτικής διαδρομής ανοίγοντας ένα παράθυρο παρατήρησης με θέα και στις δύο χώρες ταυτόχρονα. Εξετάζουμε λοιπόν τη μετανάστευση σε συνάρτηση με τις βασικές παραμέτρους του οικονομικού περιβάλλοντος και ειδικότερα με τις συνθήκες στην αγορά εργασίας και με τις συνθήκες διαβίωσης στην Αλβανία. Στη συνέχεια παρακολουθούμε τη μεταναστευτική εμπειρία από τη σκοπιά των ίδιων των υποκειμένων της και καταλήγουμε στις επιπτώσεις του φαινομένου στην ελληνική οικονομία.

ALBANIA-GREECE: THE DYNAMICS OF A MIGRATION TRAJECTORY

Lyberaki A., Georgiadis T.

Panteion University, Department of Economic and Regional Development

Abstract

Outward migration from Albania has been occurring on a massive scale (more than one-fifth of the Albanian population lives abroad at any given point in time). Greece appears to be attracting a significant part of this movement. At the same time at least half of foreign-born migrants in Greece are Albanian. It appears, thus, that a strong "migration link" has emerged between the two neighbouring countries. In this paper we argue that any analysis that concentrates exclusively on either side of the picture is bound to overlook both the dynamic interactions as well as relative importance of the various constituent aspects. Hence we attempt to examine the migration track by opening a "window for analysis" offering a view on both countries simultaneously. Thus, we examine migration flows in the context of the changing economic environment in Albania, paying special attention to the labour market and living conditions. Then we examine evidence on migrants' experiences from working and living in Greece, and finally we attempt to assess the main implications for the Greek economy.

Λέξεις κλειδιά: Αλβανία, μετανάστευση, οικονομικές συνέπειες, Ελλάδα.

Key words: Albania, migration, economic effects, Greece.

1. Εισαγωγή

Η μεταναστευτική ροή ανάμεσα στην Αλβανία και στην Ελλάδα είναι πολύ μεγάλη τόσο σε απόλυτους όσο και σε σχετικούς όρους. Η Ελλάδα φαίνεται να αποτελεί το σημαντικότερο

προορισμό για τους Αλβανούς που παίρνουν το δρόμο της μετανάστευσης και οι Αλβανοί αποτελούν τη μεγαλύτερη κοινότητα μεταναστών (με μεγάλη διαφορά από τη δεύτερη) στην Ελλάδα. Το γεγονός αυτό υπογραμμίζει την μεγάλη σημασία της κατανόησης των σημαντικότερων πτυχών αυτής της μεταναστευτικής διαδρομής για τους ίδιους τους μετανάστες, για τη χώρα που τους στέλνει και για τη χώρα που τους υποδέχεται.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα μελέτη καταπιάνεται με το θέμα της μετανάστευσης από την Αλβανία, παρουσιάζοντας τα γενικά χαρακτηριστικά του φαινομένου, τους παράγοντες που ωθούν τους ανθρώπους να μεταναστεύσουν από την Αλβανία, την επισκόπηση των πρόσφατων τάσεων του φαινομένου και την αποτύπωση του "προφίλ" των μεταναστών. Επιπλέον, επιχειρείται η αξιολόγηση των οικονομικών συνεπειών της μετανάστευσης υπό το πρίσμα των όψεων μετασχηματισμού τόσο του αλβανικού, όσο και του ελληνικού κοινωνικο-οικονομικού περιβάλλοντος.

2. Επισκόπηση του οικονομικού περιβάλλοντος και συνθηκών διαβίωσης στην Αλβανία

Η παρούσα ενότητα επιχειρεί μία σύντομη επισκόπηση του οικονομικού περιβάλλοντος και των συνθηκών διαβίωσης στην Αλβανία. Ξεκινώντας με το οικονομικό περιβάλλον, η επισκόπηση της οικονομικής μεγέθυνσης στην Αλβανία από τα χρόνια της μετάβασης και έπειτα, οδηγεί σε δύο βασικές διαπιστώσεις που δημιουργούν μεταναστευτική ώθηση: Πρώτον, οι διακυμάνσεις του ΑΕΠ στην Αλβανία στην περίοδο μετά την μετάβαση υπήρξαν έντονες, ενώ η Αλβανική οικονομία γνώρισε δύο σοβαρές κρίσεις που συνοδεύτηκαν από σημαντικές κοινωνικές αναταραχές: την πρώτη στην αρχή της μετάβασης (1990-1992) και τη δεύτερη το 1997 λόγω της κατάρρευσης των πυραμιδικών συστημάτων αποταμίευσης. Δεύτερον, παρά τη σημαντική συνολική αύξηση του ΑΕΠ κατά την περίοδο 1990-2005 (περίπου 37%) και τις εκτιμήσεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου που προβλέπουν ρυθμό μεγέθυνσης περίπου στο 6% για το 2007 (IMF, 2007) η Αλβανία παραμένει μία από πιο φτωχές χώρες στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, οι διαφορές στο κατά κεφαλή εισόδημα μεταξύ της Αλβανίας και των υπολοίπων χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης παραμένουν σημαντικές (Schautzer, 2005) και συνιστούν, αναμφιβόλως, μια κρίσιμη παράμετρο για τη διερεύνηση των μεταναστευτικών τάσεων στην ευρύτερη περιοχή.

Όσον αφορά τις εξελίξεις στην αγορά εργασίας, το ποσοστό απασχόλησης στην Αλβανία παρουσίασε αξιοσημείωτη μείωση κατά τα πρώτα χρόνια της μετάβασης (από 72,8% το 1991 σε 59,3% το 1993), αντανακλώντας, σε μεγάλο βαθμό, την μείωση της απασχόλησης στο δημόσιο τομέα, ως συνέπεια των ιδιωτικοποιήσεων των δημοσίων επιχειρήσεων στην Αλβανία. Παράλληλα, παρατηρείται σχετικά υψηλό ποσοστό ανεργίας στις αστικές περιοχές και στα Τίρανα. Η ανεργία στον αστικό χώρο αποτελεί προϊόν της εσωτερικής μετανάστευσης και ταυτόχρονα λειτουργεί ως παράγων ώθησης για εξωτερική μετανάστευση. Τέλος, παρά την αυξητική τάση, το επίπεδο των μισθών παραμένει σε χαμηλότερα επίπεδα, σε σχέση με πολλές Βαλκανικές χώρες (ισοδυναμεί περίπου στο 20% του κατώτατου βιομηχανικού μισθού στην Ελλάδα), αποτελώντας μαζί με το χαμηλό επίπεδο απασχόλησης τους βασικούς προσδιοριστικούς παράγοντες της εξωτερικής μετανάστευσης.

Αναφορικά με την επισκόπηση της οικονομικής επισφάλειας στην Αλβανία εκτιμάται ότι το ένα-τέταρτο (25,4%) του πληθυσμού βρίσκεται κάτω από το όριο της απόλυτης φτώχειας [Παγκόσμια Τράπεζα (2003) & Ηνωμένα Έθνη (2004)], ενώ σύμφωνα με μία έρευνα της Παγκόσμιας Τράπεζας (2006) σχεδόν το 5% του πληθυσμού βρίσκεται κάτω από το όριο της ακραίας ένδειας. Επίσης όπως αναφέρει η Έκθεση Εθνικής Στρατηγικής για την Κοινωνική και Οικονομική Ανάπτυξη στην Αλβανία (NSSED, 2003) ένα βασικό χαρακτηριστικό της οικονομικής επισφάλειας στην Αλβανία είναι η δυσανάλογη συγκέντρωσή της στο βόρειο και βορειοανατολικό τμήμα της χώρας

Παράλληλα, η εικόνα της πρόσβασης σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες εμφανίζεται

εξαιρετικά ανομοιογενής στην Αλβανία. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με μία μελέτη του Ινστιτούτου Στατιστικής στην Αλβανία (2005) τα Τίρανα και γενικά οι αστικές περιοχές επωφελήθηκαν σημαντικά από τη δημιουργία έργων υποδομής τα τελευταία χρόνια, με αποτέλεσμα να παρουσιάζουν σαφώς καλύτερες συνθήκες διαβίωσης και υψηλότερα ποσοστά κάλυψης βασικών αναγκών και υποδομών σε σχέση με τις αγροτικές περιοχές. Με άλλα λόγια, ενώ το σχετικά υψηλό ποσοστό ανεργίας αποτελεί ένα σημαντικό παράγοντα ώθησης, ιδιαίτερα στις αστικές περιοχές και στα Τίρανα, η οικονομική επισφάλεια συνιστά έναν εξίσου κρίσιμο παράγοντα ώθησης, ο οποίος φαίνεται να πλήττει κυρίως τις αγροτικές περιοχές της Αλβανίας (Neri, Ballini & Betti, 2005).

3. Επισκόπηση των εσωτερικών και των εξωτερικών μεταναστευτικών ροών

Οι ραγδαίες αλλαγές στο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον της μετάβασης στην Αλβανία συνοδεύτηκαν από σημαντικές εσωτερικές, αλλά και κυρίως εξωτερικές μεταναστευτικές ροές.

Οι εσωτερικές μεταναστευτικές ροές εμφανίζουν ένα ξεκάθαρο "κυρίαρχο πρότυπο": τη συγκέντρωση προς την κεντρική και παράκτια ζώνη της χώρας (King, 2005). Ειδικότερα, σύμφωνα με μία μελέτη του Ινστιτούτου της Στατιστικής της Αλβανίας (2004) την περίοδο 1989-2001 περίπου το 91% των εσωτερικών ροών στην Αλβανία είχαν ως προορισμό το κεντρικό και παράκτιο τμήμα της χώρας, ενώ μόλις το 2% και το 7% των μεταναστευτικών ροών κατευθύνθηκαν προς τη Βορειοανατολική και τη Νοτιοανατολική ζώνη της χώρας αντίστοιχα.

Βεβαίως, η μεταναστευτική εμπειρία της Αλβανίας θεωρείται συνυφασμένη με την έννοια της εξωτερικής μετανάστευσης, καθώς οι μεταναστευτικές ροές προς το εξωτερικό αφορούν ένα σημαντικό τμήμα του αλβανικού πληθυσμού (Mai & Schwandner-Siersvers, 2003). Η συγκεκριμένη επισήμανση επιβεβαιώνεται από πρόσφατες εκτιμήσεις των King και Vullnetari (2003) που υποδεικνύουν ότι σχεδόν το ένα πέμπτο (1/5) του Αλβανικού πληθυσμού ζει στο εξωτερικό, ποσοστό το οποίο θεωρείται το υψηλότερο μεταξύ των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης.

Αναφορικά με τις χώρες προορισμού, η Ελλάδα και η Ιταλία συγκεντρώνουν το μεγαλύτερο τμήμα των μεταναστευτικών ροών από την Αλβανία, εξ αιτίας της εγγύτητας, της σχετικά ευκολότερης πρόσβασης και του χαμηλότερου κόστους μετακίνησης (Gedeshi, Mara & Preni, 2003). Επιπλέον, σύμφωνα με τον Barjaba (2000), η εξωτερική μετανάστευση από την Αλβανία κατά την περίοδο 1990-1998 εμφάνιζε ως κύριο χαρακτηριστικό την υψηλή αναλογία παράνομης προς νόμιμης μετανάστευσης, τάση η οποία φαίνεται να αντιστρέφεται σταδιακά τα τελευταία χρόνια. Τέλος, τα σημαντικότερα κέντρα προέλευσης των εξωτερικών μεταναστευτικών ροών απετέλεσαν η Αυλώνα, τα Τίρανα, το Δυρράχιο και η Κορυτσά, περιοχές που βρίσκονται στην παράκτια ή στη νότια ζώνη της χώρας (Carletto et al., 2004).

4. Προσδιοριστικοί παράγοντες της μετανάστευσης και το "προφίλ" των μεταναστών

Εδώ παρουσιάζουμε τους προσδιοριστικούς παράγοντες των εσωτερικών και των εξωτερικών μεταναστευτικών ροών, επιχειρώντας παράλληλα να αποτυπώσουμε τα βασικά χαρακτηριστικά του "προφίλ" των μεταναστών.

Οι δυσμενείς οικονομικές συνθήκες, η αναποτελεσματική οικονομική πολιτική για την ενίσχυση της αγροτικής παραγωγής, η αποδυνάμωση του αγροτικού τομέα και η οικονομική επισφάλεια απετέλεσαν τους κύριους "παράγοντες ώθησης" εσωτερικών μεταναστευτικών ροών, ερμηνεύοντας σε μεγάλο βαθμό τις μετακινήσεις των ατόμων από τις αγροτικές περιοχές της χώρας προς τα αστικά κέντρα (Ηνωμένα Έθνη: Έκθεση Ανθρώπινης Ανάπτυξης για την Αλβανία, 2000). Από την άλλη πλευρά, η αναζήτηση ευκολότερης πρόσβασης σε βασικές υπηρεσίες, καθώς και η ανάγκη για καλύτερη ποιότητα αναγκαίων αγαθών

απετέλεσαν αξιοσημείωτους “παράγοντες έλξης” προς τα αστικά κέντρα.

Το προφίλ των εσωτερικών μεταναστών δείχνει άτομα εργάσιμης ηλικίας και σχετικά υψηλό ποσοστό γυναικών. Όπως θα περίμενε κανείς, η εσωτερική μετανάστευση εκτιμάται ότι σχετίζεται θετικά με το ποσοστό φτώχειας και αρνητικά με την καταναλωτική δαπάνη (Zezza κ.ά., 2005).

Εστιάζοντας στην εξωτερική μετανάστευση, η αποσταθεροποίηση του οικονομικού περιβάλλοντος και τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στα αστικά κέντρα, συνιστούν τους κυριότερους “παράγοντες ώθησης” των εξωτερικών μεταναστευτικών ροών από την Αλβανία (Carletto et al., 2004). Παράλληλα, οι σημαντικές διαφορές στο επίπεδο του μισθού καθώς και του κατά κεφαλή εισοδήματος μεταξύ της Αλβανίας και των γειτονικών κρατών, καθώς η επιδίωξη ευνοϊκότερων προοπτικών απασχόλησης, θεωρούνται μεταξύ των πιο σημαντικών “παράγοντων έλξης” των μεταναστευτικών ροών προς την Ελλάδα και την Ιταλία.

Ωστόσο, πέραν των παραπάνω παραγόντων, η εξωτερική μετανάστευση από την Αλβανία φαίνεται να προσδιορίζεται και από το ρόλο των άτυπων δικτύων μεταξύ των μεταναστών στις χώρες υποδοχής και των εν δυνάμει μεταναστών στην Αλβανία (Hatziprokopiou, 2003). Λαμβάνοντας δε υπόψη ότι το μεταναστευτικό πρότυπο της Αλβανίας χαρακτηρίζεται από συχνές ροές από και προς την Αλβανία (Labrianidis & Lyberaki, 2004) με την έννοια ότι πολλοί από τους Αλβανούς που έχουν μεταναστεύσει, επιστρέφουν πίσω στην Αλβανία και έπειτα μεταναστεύουν και πάλι, ο ρόλος των άτυπων δικτύων αναδεικνύεται ακόμη περισσότερο ως προσδιοριστικός παράγοντας των μεταναστευτικών ροών. Επιπρόσθετα, σημαντική επίδραση τόσο στην ένταση, όσο και στην κατεύθυνση των μεταναστευτικών ροών προς το εξωτερικό αποδίδεται στα “μη- προσωπικά” δίκτυα που σχετίζονται με την ισχυρή οικονομική αλληλεξάρτηση της Αλβανίας με τις γειτονικές χώρες, όπως η Ελλάδα (Labrianidis et al., 2004). Τέλος, η οικογενειακή μετανάστευση αποτελεί μία νέα διάσταση της μετανάστευσης από την Αλβανία, καθώς αν και αποτελεί συνέπεια του προηγούμενου κυρίαρχου προτύπου “της μετανάστευσης για εργασία” εμφανίζει διαφορετικά χαρακτηριστικά τόσο ως προς τα “αίτια” της μετανάστευσης, όσο και ως προς τη σύνθεση των μεταναστευτικών ροών.

Το δημογραφικό προφίλ των μεταναστών στο εξωτερικό απεικονίζει, συγκριτικά περισσότερο, ως προς την ηλικία τους νέους /ες και ως προς το φύλο τους άνδρες (Castaldo et al., 2005a) γεγονός το οποίο επαληθεύεται και από τα ευρήματα των ερευνών πεδίου σε Αλβανούς στη Θεσσαλονίκη (Λαμπριανίδης και Λυμπεράκη, 2001) καθώς και στην Αθήνα (Lyberaki & Maroukis, 2005). Επιπλέον, τα άτομα με δευτεροβάθμια και με επαγγελματική εκπαίδευση εμφανίζουν την υψηλότερη τάση για εξωτερική μετανάστευση από την Αλβανία (Papapanagos & Sanfey, 1998). Όσον αφορά την κατάσταση απασχόλησης, η υψηλότερη τάση για εξωτερική μετανάστευση εμφανίζεται στα άνεργα άτομα, ενώ η εξωτερική μετανάστευση συνδέεται περισσότερο με τα νοικοκυριά που διαμένουν στις αστικές περιοχές της Αλβανίας. Τέλος, η οικονομική επισφάλεια στην Αλβανία φαίνεται να μειώνει την πιθανότητα εξωτερικής μετανάστευσης, με την έννοια ότι δεν είναι το φτωχότερο τμήμα του πληθυσμού αυτό που εκδηλώνει την υψηλότερη τάση για μετανάστευση στο εξωτερικό (Castaldo et al., 2005b).

5. Η επίδραση των μεταναστευτικών ροών στο οικονομικό περιβάλλον της Αλβανίας

Η εσωτερική μετανάστευση προκάλεσε σημαντική αύξηση του βαθμού αστικοποίησης, ενώ φαίνεται να σχετίζεται με αλλαγές στα χαρακτηριστικά του “αναπτυξιακού προτύπου της Αλβανίας” (Παγκόσμια Τράπεζα, 2006b), δίνοντας περισσότερο βάρος στη συμμετοχή «νέων» παραγωγικών δραστηριοτήτων, όπως οι υπηρεσίες, το εμπόριο και οι μεταφορές. Από την άλλη πλευρά, οι αρνητικές συνέπειες της εσωτερικής μετανάστευσης συνδέονται κυρίως με την αδυναμία πλήρους ενσωμάτωσης των εσωτερικών ροών στον κοινωνικό-οικονομικό ιστό των πόλεων υποδοχής, την μείωση της παραγωγικότητας του αγροτικού τομέα, καθώς και με

την όξυνση του φαινομένου της γήρανσης του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές.

Αναφορικά με την επίδραση της εξωτερικής μετανάστευσης, τα εμπόσματα που στέλνουν οι μετανάστες από το εξωτερικό αποτελούν κρίσιμο μέγεθος, τόσο στη διάρθρωση του εθνικού εισοδήματος της Αλβανίας, όσο και στη διάρθρωση του εισοδήματος των νοικοκυριών της χώρας, συμβάλλοντας σημαντικά στην μείωση της οικονομικής επισφάλειας και στην βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης (Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, 2006). Από την άλλη, δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι η εξωτερική μετανάστευση “κοστίζει” στην Αλβανία, τόσο όσον αφορά το δημογραφικό προφίλ της χώρας, όσο και την απώλεια νέων και μορφωμένων ατόμων (Ηνωμένα Έθνη, 2002).

Σχετικά με την αξιοποίηση των εμπασμάτων από το εξωτερικό, βασική προτεραιότητα απετέλεσαν η κάλυψη των βασικών αναγκών της οικογένειας, η βελτίωση των συνθηκών στέγασης και η απόκτηση βασικών διαρκών αγαθών. Ωστόσο, η σχετικά μικρή αξιοποίηση των εμπασμάτων σε επενδυτικές δαπάνες εκτιμάται ότι περιόρισε τις δυνητικές “πολλαπλασιαστικές επιδράσεις” (Appleyard, 1989) στην Αλβανική οικονομία.

Επιπλέον, η επιστροφή των μεταναστών (αν και είναι μικρής κλίμακας προς το παρόν) συνδέεται με σημαντικά οφέλη, τα οποία σχετίζονται με την αξιοποίηση των νέων δεξιοτήτων και ιδεών που αποκτούν ως μετανάστες στο εξωτερικό, καθώς επίσης και με τη διάθεση χρηματικών κεφαλαίων από αποταμιεύσεις για τη δημιουργία ατομικών επιχειρήσεων (Nicholson, 2005, Lambrianidis & Lyberaki, 2004). Η αξιοποίηση των μεταναστευτικών εμπειριών για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας στην Αλβανία επιβεβαιώνεται και από τα ευρήματα εμπειρικών ερευνών στην Αλβανία (Kule κ.ά., 2002).

6. Η επίδραση της μετανάστευσης από την Αλβανία στην Ελλάδα

Σύμφωνα με τη θεωρία, οι οικονομικές συνέπειες που επιφέρει ένα κύμα οικονομικών μεταναστών στη χώρα υποδοχής, συνδέονται σε μεγάλο βαθμό, με τις ιδιαίτερες σχέσεις συμπληρωματικότητας και υποκατάστασης ανάμεσα στις διάφορες μορφές των παραγωγικών συντελεστών, καθώς επίσης και με τη συνολική επίπτωση της μετανάστευσης στην αύξηση του μεγέθους της εσωτερικής αγοράς [βλέπε: Borjas, 1994, 2000 & 2003 και Card, 2005]. Παράλληλα, εκτός από τα χαρακτηριστικά των μεταναστευτικών ροών, μία εξίσου κρίσιμη παράμετρος για τον προσδιορισμό της επίδρασης των μεταναστευτικών εισροών στην οικονομία υποδοχής, συνδέεται με το βαθμό που η ίδια η χώρα υποδοχής “αποδέχεται και ενσωματώνει” τις μεταναστευτικές ροές (Papademetriou, 2003). Με βάση τα παραπάνω, η δυνατότητα προσαρμογής των μεταναστών στις απαιτήσεις και στα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της οικονομίας υποδοχής συνιστά κρίσιμο προσδιοριστικό παράγοντα της συνολικής επίδρασης της μετανάστευσης στην χώρα υποδοχής. Η «δεκτικότητα» της χώρας υποδοχής παίζει κι αυτή με τη σειρά της σημαντικό ρόλο.

Οι απαιτήσεις στις οποίες κλήθηκαν να ανταποκριθούν οι Αλβανοί μετανάστες, απορρέουν από τα βασικά τα χαρακτηριστικά του οικονομικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα: α) το σχετικά υψηλό ποσοστό (18%) συμμετοχής της γεωργίας στην τομεακή διάρθρωση της απασχόλησης, β) το νομικό και κανονιστικό περιβάλλον μισθωτής απασχόλησης που ευνοεί τη δημιουργία απασχόλησης στον ανεπίσημο τομέα της οικονομίας και στον τομέα των μικρών (οικογενειακών) επιχειρήσεων (Burtless, 2001), γ) την ανάγκη επέκτασης του κατασκευαστικού τομέα για την κατασκευή δημοσίων έργων και υποδομών για τους Ολυμπιακούς Αγώνες και δ) την ύπαρξη μίας “άδηλης” ζήτησης εργατικού δυναμικού, τόσο για μια σειρά δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τις υπηρεσίες προς τα νοικοκυριά, όσο και για δουλειές χαμηλής αμοιβής και παραγωγικότητας –αλλά υψηλής ευελιξίας (Lyberaki, 2007). Με δεδομένη την ηλικιακή και εκπαιδευτική σύνθεση των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα (στη συντριπτική πλειοψηφία άτομα εργάσιμη ηλικίας, με ιδιαίτερα αξιοσημείωτη συγκέντρωση στην ηλικιακή ομάδα των 15-34 ετών και με ικανοποιητικό επίπεδο δεξιοτήτων) είναι εύλογο να υποθέσει κάποιος ότι διαθέτουν υψηλή ικανότητα προσαρμογής στις νέες συνθήκες.

Σε αντίθεση με τις ηγεμονικές απόψεις και τα στερεότυπα που δίνουν έμφαση στην εικόνα περιθωριοποίησης και ακραίας ένδειας των μεταναστών, οι έρευνες πεδίου σε Αλβανούς μετανάστες στην Ελλάδα (Λαμπριανίδης & Λυμπεράκη, 2001, Lyberaki & Maroukis, 2005) αποτυπώνουν μία διαφορετική εικόνα: διαχρονικά, η συντριπτική πλειοψηφία των μεταναστών καταφέρνει να βελτιώνει το επίπεδο ευημερίας (καλύτερες συνθήκες στέγασης) και να ενσωματώνεται περισσότερο στην οικονομία υποδοχής (ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά συμμετοχής στην απασχόληση και μετατόπιση σε καλύτερες θέσεις εργασίας). Άλλωστε, τα δεδομένα της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Έρευνας για την Ελλάδα (ESS 2002), φαίνεται να επαληθεύουν τις παραπάνω ενδείξεις καθώς προκύπτει ότι μόλις το 2,8% των Αλβανών δηλώνουν ότι δεν είναι ικανοποιημένοι με τη ζωή τους, σε σχέση με 8.3% για τους Έλληνες, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό των Αλβανών 32,4% δηλώνει αρκετά ικανοποιημένο από τη ζωή στην Ελλάδα.

Παράλληλα, με βάση τα δεδομένα της έρευνας εισοδήματος και συνθηκών διαβίωσης για την Ελλάδα (EU-SILC, 2003) η συμβολή των μεταναστών στην αύξηση της ανισότητας και της σχετικής φτώχειας είναι σχεδόν ασήμαντη (εκτιμάται ότι αυξάνει το ποσοστό φτώχειας κατά 0,2% (Ζωγραφάκης και Μητράκος, 2005). Επιπλέον, ενώ πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις το μέσο εισόδημα των μεταναστών πλησιάζει στο αντίστοιχο εισόδημα των Ελλήνων (91%), μετά από τις μεταβιβάσεις το εισόδημα των μεταναστών αντιστοιχεί στο 74% του εισοδήματος των Ελλήνων, γεγονός το οποίο υποδεικνύει ότι οι μετανάστες δεν επιβαρύνουν τις δαπάνες κοινωνικής πολιτικής. Τέλος, η εισοδηματική κατάσταση των Αλβανών μεταναστών, εμφανίζεται επίσης ως σημαντικός προσδιοριστικός παράγοντας της αποστολής εμβασμάτων στην Αλβανία, καθώς σύμφωνα με τις εκτιμήσεις ενός υποδείγματος *probit* η πιθανότητα αποστολής εμβασμάτων συνδέεται θετικά με το εισόδημα των Αλβανών μεταναστών.

Ταυτόχρονα με τη θετική επίδραση στο βιοτικό επίπεδο των μεταναστών, η μετανάστευση φαίνεται να συνδέεται με μία σειρά θετικών συνεπειών και για το σύνολο της οικονομίας. Στην αγορά εργασίας, τα εμπειρικά ευρήματα μιας έρευνας πεδίου σε επιχειρήσεις στην Αθήνα που απασχολούν Αλβανούς μετανάστες (Lyberaki & Maroukis, 2004) υποδεικνύουν ότι το εργατικό δυναμικό των μεταναστών θεωρείται μάλλον συμπληρωματικό, παρά υποκατάστατο του εγχώριου εργατικού δυναμικού, γεγονός που σημαίνει ότι οι οικονομικοί μετανάστες έχουν αμελητέα επίδραση στις συνθήκες απασχόλησης των ντόπιων εργαζομένων.

Σχετικά με την επίδοση της οικονομίας, η άφιξη των μεταναστών τόνωσε την εγχώρια ζήτηση, χωρίς να οδηγήσει σε έντονες πληθωριστικές πιέσεις, ενώ το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (2006) εκτιμά ότι η συνεισφορά των μεταναστών στην αύξηση του παραγόμενου προϊόντος την περίοδο 1995-2004 κυμαίνεται μεταξύ 0.3 και 0.4 ποσοστιαίων μονάδων ετησίως. Επίσης, η προσφορά εργασίας μεταναστριών (κυρίως για οικιακή εργασία και φροντίδα ατόμων) είχε θετική επίδραση στο ποσοστό συμμετοχής των ντόπιων γυναικών στον επίσημο τομέα της αγοράς εργασίας, ενώ, η εισροή μεταναστών, αντιστάθμισε (ως κάποιιο βαθμό) την τάση εκροής των επιχειρήσεων προς γειτονικές χώρες για εξοικονόμηση κόστους εργασίας [Lyberaki, 2007]. Τέλος, οι μετανάστες φαίνεται να έχουν σαφώς σημαντική συνεισφορά στον αγροτικό τομέα, καλύπτοντας κυρίως χρόνιες ελλείψεις στην προσφορά εργατικού δυναμικού (Κασίμης, 2002) συνεισφέροντας στην μείωση του κόστους παραγωγής του αγροτικού τομέα στην Ελλάδα (ΟΟΣΑ, 2005).

7. Συμπεράσματα

Οι ραγδαίες μεταβολές στο οικονομικό περιβάλλον, στην αγορά εργασίας, καθώς επίσης και στις συνθήκες διαβίωσης στην Αλβανία μετά την μετάβαση, τροφοδότησαν σε μεγάλο βαθμό τις εσωτερικές, αλλά κυρίως και τις εξωτερικές μεταναστευτικές ροές από την χώρα. Οι μεταναστευτικές ροές (εσωτερικές και εξωτερικές) προσέλαβαν σημαντικές διαστάσεις (τόσο ως προς την κλίμακα, όσο και ως προς το χαρακτήρα), ώστε να θεωρείται βέβαιο ότι επέδρασαν με τη σειρά τους στο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον της Αλβανίας. Επομένως, η απάντηση στο ερώτημα εάν οι μεταναστευτικές ροές είχαν ως αποτέλεσμα ένα "νέο" κοινωνικο-οικονομικό περιβάλλον στην Αλβανία, είναι θετική. Ωστόσο, θα πρέπει να

γίνουν τρεις καίριες επισημάνσεις για τη σύνδεση του φαινομένου της μετανάστευσης με την οικονομική ανάπτυξη της Αλβανίας.

Πρώτον, παρά το γεγονός ότι τα εμπόσματα αποτελούν μία σχετικά αποτελεσματική βραχυπρόθεσμη στρατηγική για την αντιμετώπιση των οικονομικών δυσχερειών στην Αλβανία, δε θα πρέπει να θεωρούνται βιώσιμη στρατηγική οικονομικής ανάπτυξης, καθώς αφ' ενός μεσοπρόθεσμα το ύψος των εμβασμάτων που θα εισρέουν στην Αλβανία αναμένεται να είναι σαφώς μικρότερο, ενώ αφ' ετέρου η διατήρηση του προτύπου αντιμετώπισης των οικονομικών δυσχερειών από εμπόσματα του εξωτερικού ενδέχεται να οδηγήσει σε έναν φαύλο κύκλο φτώχειας-μετανάστευσης.

Δεύτερον, η μετρίαση της επίδρασης των παραγόντων που οδηγούν τα μορφωμένα άτομα στο εξωτερικό και η δημιουργία συνθηκών που θα ευνοήσουν την επιστροφή των μεταναστών συνιστούν αναμφισβήτητα υψηλές προτεραιότητες στην οικονομική ατζέντα της Αλβανίας, προκειμένου να ενισχυθεί η σημασία των παραμέτρων όπως το ανθρώπινο κεφάλαιο και η επιχειρηματικότητα στο σχεδιασμό στρατηγικών οικονομικής ανάπτυξης.

Τρίτον, τα μεταναστευτικά εμπόσματα αποτελούν μια μόνο από τις πολλές όψεις της οικονομικής ολοκλήρωσης που συντελείται σταδιακά μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας. Άλλες όψεις αφορούν τις ξένες άμεσες επενδύσεις ελληνικών κεφαλαίων στην Αλβανία, καθώς και τη μετεγκατάσταση παραγωγικών δραστηριοτήτων που ήταν εγκατεστημένες στην Ελλάδα προς την Αλβανία. Δεν θα πρέπει να παραβλέπεται, τέλος, ο οικονομικός ρόλος των εμπορικών δικτύων που αναπτύσσονται συχνά με τρόπο άτυπο μεταξύ Ελλάδας και Αλβανίας. Άτομα με μεταναστευτική εμπειρία στην Ελλάδα αναλαμβάνουν κομβικό ρόλο σε αυτές τις διαδικασίες οικονομικής ολοκλήρωσης.

Ταυτόχρονα, η αξιολόγηση των οικονομικών συνεπειών της Αλβανικής μετανάστευσης στην Ελλάδα, καταγράφει σημαντικά οφέλη τόσο για τους ίδιους τους μετανάστες, όσο και για την χώρα υποδοχής. Με άλλα λόγια, πρόκειται για μία διαδικασία στην οποία αμφότερα μέρη βγαίνουν κερδισμένα (win-win story) [βλέπε Λυμπεράκη, 2007] καθώς οι μετανάστες συνέβαλαν σημαντικά στην κάλυψη των ελλείψεων σε θέσεων εργασίας με χαμηλή ζήτηση (π.χ. στον αγροτικό τομέα), αμβλύνοντας σε γενικές γραμμές την επίδραση των διαφόρων ανασχετικών παραγόντων στην οικονομική μεγέθυνση. Έχει μεγάλη σημασία να υπογραμμιστεί ότι σε αυτή τη διαδικασία οι μετανάστες καταφέρνουν διαχρονικά να βελτιώνουν τις συνθήκες διαβίωσης και εργασίας τους καθώς, με τον καιρό, ενσωματώνονται περισσότερο στο νέο κοινωνικό και οικονομικό περιβάλλον.

Βιβλιογραφία

Ζωγραφάκης ΣΤ., και Θ. Μητράκος, 2005: Κοινωνικοί δείκτες και μετανάστευση στην Ελλάδα. ΕΚΚΕ, Ερευνητικό πρόγραμμα με τίτλο Αριστεία στα ερευνητικά πεδία Φτώχεια, Αποκλεισμός και Κοινωνικές Ανισότητες.

Λαμπριανίδης Λ και Α., Λυμπεράκη, 2001: Αλβανοί μετανάστες στη Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Παρατηρητής.

Appleyard, R., 1989 Migration and Development: Myths and Reality. International Migration Review, 23, 486-499.

Arrehag L., Or. Sjoberg, and M. Sjoblom, 2005: Post-Communist Cross-Boarder Migration in South-Eastern Albania: Who Leaves? Who Stays Behind? Journal of Ethnic and Migration Studies, 32, no.3, 377-402.

Barjaba, K., 2000: Contemporary patterns in Albanian emigration. South-East Europe Review, 3, 57-64.

Borjas, G., 1994: The Economics of Immigration. Journal of Economic Literature, 32,

1667-1717.

Borjas, G., 2000: *Issues in the Economics of Immigration*, University of Chicago Press.

Borjas, G., 2003: The labor demand curve is downward sloping: reexamining the impact of immigration on the labor market. *Quarterly Journal of Economics*, 118, 1335-1374

Burtless, G., 2001: The Greek Labour Market. in Bryant, Garganas and Tavlas (eds.) **Greece's Economic Performance and Prospects**, Bank of Greece and the Brookings Institution.

Card, D., 2005: Is the new immigration really so bad? NBER Working Paper 11547, August.

Carletto C., B. Davis, M., Stampini, St., Trento and A., Zezza, 2004: Internal Mobility and International Migration in Albania. ESA Working Paper No. 04-13.

Castaldo A., J. Litchfield, and B. Reilly, 2005a: Who is more likely to migrate from Albania? Evidence from the Albania Living Standards Measurement Survey (2002). Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty, Briefing No. 2, University of Sussex.

Castaldo A., J. Litchfield, and B. Reilly, 2005b: Migration and poverty in Albania: what **factors are associated with an individual's predisposition to migrate?** *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 7, 157-173.

Gedeshi, Il., H. Mara, and Xh. Preni, 2003: The encouragement of social-economic development in relation to the growth of the role of the remittances. Centre for Economic and Social Studies (CESS).

Hatziprokopiou, P., 2003: Albanian immigrants in Thessaloniki, Greece: processes of economic and social incorporation. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29, 1033-1057.

Institute of Statistics of Albania, 2004: *Migration in Albania: Population and Housing Census 2001*. Tirana.

Institute of Statistics of Albania, 2005: *Living Condition and Inequality in Albania: Population and Housing Census 2001*. Tirana.

IMF, 2006a: Albania: Selected Issues. IMF Country Report No. 07/75

IMF, 2006b: Country Report, Greece: Selected Issues. Country report no. 06/5, January 2006.

IMF, 2007: Albania: Second Review Under the Three-Year Arrangement under the Poverty Reduction and Growth Facility, Review under Extended Arrangement, and Financing Assurances Review. IMF Country Report No. 07/75

Kasimis, Ch., 2002: What scares us saves us all: the social and economic implications of migrant labour employment in rural Greece. International Conference on Immigration and Integration in Northern versus Southern Europe, Nederlanden Institute of Athens, 27-28 November.

King R., 2005: Albania as a laboratory for the study of migration and development. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 7, 133-155.

King, R. and J. Vullnetari, 2003: Migration and Development in Albania. Working Paper C5, Development Research Centre for Migration, Globalisation and Poverty.

Kule Dh., A. Mancellari, H. Papapanagos, St. Oirici and P. Sanfey, 2002: The causes and consequences of Albanian Emigration during transition: Evidence from micro data. *International Migration Review*, 36, 229-239.

Labrianidis L. and A., Lyberaki, 2004: Back and forth and in-between: Albanian return-migrants from Greece and Italy. *Journal of International Migration and Integration*, 5.

Labrianidis, L., A. Lyberaki, Pl. Tinios, and P. Hatziprokopiou, 2004: Inflow of Migrants and Outflow of Investment: Aspects of Interdependence between Greece and the Balkans. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30, 1183-1208.

Lyberaki, A., 2007: The Greek Immigration Experience Revisited. *Journal of Immigrant and Refugee Studies*, forthcoming.

Lyberaki, A. and T. Maroukis, 2004: Albanian Immigrants in Athens: Some recent findings on work, living conditions and civic participation. IBEU/ELIAMEP, Working Paper 5, Athens, November 2004.

Lyberaki A., and Th. Maroukis, 2005: Albanian Immigrants in Athens: New Survey Evidence on Employment and Integration. *Southeast European and Black Sea Studies*, 5, 21-48.

Mai, N. and St. Schwandner-Siervers, 2003: Albanian migration and new transnationalisms. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29, 939-948.

National Strategy for Socio-economic Development, 2003: Progress Report for Implementation 2002, Objectives and Long term vision of the NSSD, Priority Action Plan 2003. Republic of Albania, The Council of Ministers.

Neri L., F. Ballini and G., Betti 2005: Poverty and Inequality in Transition Countries. *Statistics in Transition*, 7, 135-157.

Nicholson B., 2005: Migrants as Agents of Development: Albanian Return Migrants and Micro-enterprise. D. Pop (ed.), *New Patterns of Labour Migration in Central and Eastern Europe*, Public Policy Centre, Cluj Napoca, 93-110.

OECD, 2005: *Economic Surveys: Greece*. Paris

Papademetriou, D., 2003: Responding to illegal immigration: the need for a comprehensive policy package. AMPI Conference, May 2003.

Papapanagos, H. and P. Sanfey, 1998: Intention to Emigrate in Transition Countries: The Case of Albania. *UKC Studies in Economics*, 98/18, Department of Economics, University of Kent at Canterbury.

Schautzer A., 2005: Albania: Country Profile and Recent Economic Developments. National Bank of Austria, Focus I /05.

United Nations, 2002: Common Country Assessment: Albania. Prepared for the United Nations System in Albania by the Albanian Center for Economic Research (ACER), Tirana

United Nations, 2002: Albanian Human Development Report, 2000. United Nations Development Programme.

United Nations, 2004: Albania National Report 2004 on progress toward achieving the Millennium Development Goals. Electronic copies available at www.mdg.org.al.

World Bank, 2002: Living Standard Measurement Survey. The World Bank Group.

World Bank 2003: Albania Poverty Assessment. Report Number 26213-AL, Washington DC.

World Bank, 2004: Albania Sustaining Growth Beyond the Transition: A World Bank Country Economic Memorandum. Report No. 29257-AL.

World Bank, 2006: Albania: Trends in Poverty and Inequality, 2002-2005. The World Bank Group.

World Bank, 2006: Albania at a glance. The World Bank Group.

Zeza, A., G. Carletto, and B. Davis, 2005: Moving away from poverty: a spatial analysis of poverty and migration in Albania. *Journal of Southern Europe and the Balkans*, 7, 175-193.